

תפילת "ישמח משה"

יוסף יהלום

תפילה אחת המשמשת בסידור ולא ראיתי מעולם שהיא מסודרת לפי המבנה הספרותי שלה, לפי תבניתה, היא תפילת "ישמח משה". בתפילתנו יש לנו הרגשה שכל מילה בסידור קדושה וחשובה באותה מידה, אבל לפעמים חשוב לראות גם את השכבות ההיסטוריות בסידור ובתפילה, והן גם מלמדות על התפתחויות ושינויים, ולא הכול בא לנו מסיני. העיצוב המיוחד של התפילות נוגע ליחס ולכוונה לפאר ולקשט את התפילות הקדומות, החז"ליות, שכפי ששמענו יש ביניהן ששייכות לתקופת התנאים והאמוראים ומשמשות אותנו עד היום.

מצד שני, חלק מן התפילות השתנה במשך הדורות, ומעצבי הסידור ניסו, בשלבים שונים, להכניס לתוך התפילה גם מהגות רוחם וגם מן הגישה האסתטית שלהם. הדבר אמור במיוחד לגבי הברכות האמצעיות בתוך "העמידה" החגיגית. בהשוואת ברכות אלה זו לזו, אנו רואים שכל עמידה ועמידה יש לה נוסח אחר, וכן שפתיחת כל ברכה כתובה באופן שונה. הכוונה כמובן לברכת קדושת היום, "מקדש השבת" וכדומה. גם בתפילות השבת יש בסידור התפילה טכסטים שונים. אנחנו נכנסים אל השבת עם השבת הקוסמית, השבת שהוקדשה על ידי האל, ואומרים בערב "אתה קידשת את יום השביעי לשמך, תכלית מעשה שמייים וארץ". במנחה יש לנו הרגשה של כמעט פרידה מן השבת, ואנו מדברים על "אתה אחד ושמך אחד... מנוחה שלימה", ויש גם הרגשה של השבת של אחרית הימים, של המנוחה השלימה. בין הערבית לבין המנחה שתי עמידות של שחרית ומוסף. במוסף אנו אומרים "תיכנת שבת, רצית קורבנותיה". קורבנות המוסף שייכים לברכה מיוחדת זאת, הנוספת על תפילות כל יום ויום בשבוע. בשבת אנחנו מוסיפים את תפילת המוסף, ולברכתה האמצעית יש עיצוב מיוחד משלה.

ומה בדבר "ישמח משה", הברכה האמצעית המיוחדת לתפילת השחרית? ברכה זו משונה מכמה בחינות. ראינו כבר שהברכות האמצעיות האחרות פותחות בדרך-כלל בלשון הפנייה "אתה". בחגים אנחנו אומרים "אתה בחרתנו"; "אתה אחד"; "אתה קידשת", וכאן – "ישמח". זו צורת פועל בגוף שלישי, וכאילו אין היא שייכת לעניינה של הברכה. במה נשתנתה ברכה זאת משאר הברכות שקיבלה צורה מיוחדת שכזאת?

אתה קדוש ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך סלה.
 כי אל מלך גדול וקדוש אתה. ברוך אתה יי האל
 (בש"ה המלך) הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו, כי
 עבד נאמן קראת לו.
 כליל תפארת בראשו נתת לו,
 בעמדתו לפניך על הר סיני, ושני
 לחות אבנים הוריד בידו,
 וכתוב בהם שמירת שבת, וכן
 כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את
 השבת לדרתם, ברית עולם: ביני ובין
 בני ישראל, זאת היא לעולם, כי ששת ימים עשה יי
 את השמים ואת הארץ, ובוים השביעי שבת וינפש:

קדושה לש"ץ בחזרת ההפלה:

יי מקדמו. חזן ממקדמו מלכנו תופיע ותמלוך עלינו,
 כי מחכים אנחנו לך: מתי תמלוך בציון, בקרוב
 בימינו לעולם ועד תשכון, תתגדל ותתקדש בתוך
 ירושלים עירך, דוד ודוד ודוד ולנצח נצחים. וענינו
 תראינה מלכותך, כדבר האמור בשירי עזר, על ידי
 דוד משיח צדקך: ימלך יי לעולם, אלהיך ציון
 דוד ודוד, תללנוה: אתה קדוש וכו'

ישמח משה, סידור "תפילת
 כל פה", הוצאת אשכול
 ירושלים, ה'תש"מ.

דבר מהותי נוסף: הברכות האחרות מדברות באופן
 ישיר על השבת, על הקדוש ברוך הוא נותן השבת, על
 עם ישראל מקבל השבת, על המנוחה השלמה שעם
 ישראל יזכה לה ביום השבת. אבל כאן ברכה המדברת
 על משה רבנו, השמח במתנה שקיבל והנקרא עבד
 נאמן. במה קשור הדבר לשבת? ואחר-כך "כליל
 תפארת", הכתר, קרני ההוד, שנתת בראשו של משה,
 "בעומדו לפניך על הר סיני", "לוחות אבנים הוריד
 בידו", לוחות הברית, ההתגלות. והמילים האחרונות
 "וכתוב בהם שמירת שבת" גם הן לא נראות שייכות.
 מה הבעיה כאן?

תמיהה שלישית: הפסוקים המלווים את הברכה.
 בדרך-כלל הפסוקים מכוונים יפה לתוכן הברכה. כך
 בערב "אתה קידשת את יום השביעי... וברכתו מכל
 הימים וקידשתו מכל הזמנים... וכן כתוב בתורתך:
 "ויכולו השמיים והארץ... ויכל א-לוהים... וישבות...
 ויברך את יום השביעי ויקדש אותו". שייכותם של
 פסוקים אלה לשבת אינה מוטלת בספק. כך גם
 במוסף: "תיכנת שבת, רצית קורבנותיה", ומיד באים
 פסוקי הקורבנות של השבת. אחרי "לוחות אבנים
 הוריד בידו וכתוב בהן שמירת שבת", היינו מצפים
 להמשך כגון: "וכן כתוב בתורתך: 'שמור את יום
 השבת לקדשו', או 'זכור את יום השבת'."

כך מצטרפות זו לזו תמיהות שונות, ולכאורה עליהן
 להוביל לאיזו מסקנה. מהי? ראשית, עצם העובדה
 שכל תפילה קיבלה ברכה בעיצוב ייחודי מלמדת שיש
 כאן ניסיון של הדורות לקשט את הברכות האמצעיות,
 לתת להן עיצוב מיוחד, לעבד אותן עיבוד אחר,
 ובמקרה של הברכה הזאת, הפתיחה לברכה הרביעית

בשחרית, ניתן לחשוב שיש כאן ניסיון ספרותי, עיצוב שירי שקיבלה דווקא ברכת השחרית. ואמנם אנו יודעים שמתקופה קדומה, זו שלאחר התלמוד, נותרו בידינו כמה ברכות ותפילות הכתובות במקצב מיוחד, במקצב ובתקבולת המארגנים את הטכסט. במקרה הזה מדובר במקצב המרובע, מקצב המבוסס על תקבולת ובנוי משני טורים, ולכל טור שתי צלעות, ולכל צלע שתי הטעמות, כמו שאנחנו רואים כאן:

ישמח משה / במתנת חלקו

כי-עבד נאמן / קראת לו

שתי הטעמות, שתי הטעמות, שתי הטעמות, שתי הטעמות.

כליל תפארת / בראשו נתת

בעמדו לפניך / על הר סיני

וכן הלאה. יש כאן בעצם מבנה שירי מיוחד, מוגדר וברור. אפיונים נוספים נותנים את אותותם במילון המיוחד של השיר הזה. אחד מהם הוא למשל "כליל תפארת". בשפה "רגילה" יאמרו כליל מפואר, כתר מפואר, אבל למה "כליל תפארת"? ביטוי נוסף "מתנת חלקו". את הצירוף המיוחד הזה, כליל תפארת, אנחנו מכירים גם מתפילות אחרות. למשל מן ה'שופרות' לראש השנה. שם אנחנו אומרים:

אתה נגלית / בענן כבודך

על-עם קודשך / לדבר עמם

לא על עמך הקדוש, או על העם הקדוש, אלא דווקא על עם קודשך. יש כאן צירופי סמיכות המדביקים באופן הדוק שני שמות זה לזה, 'זורקים' אותם זה לתוך זה ויוצרים בשירה הזאת מושג חדש – עם קודש. לא עם קדוש בשתי מלים הניתנות לפירוק בקלות, עם לחוד, קדוש לחוד, או שם תואר 'קדוש', שניתן גם להמיר בשם תואר אחר – טהור, נפלא ועוד – אלא עם קודש, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. עם קודש הוא צירוף סמיכות סגור מתוכו ובתוכו. באופן דומה מתנהג גם הצירוף כליל תפארת, שגם הוא משמש למעשה אבן אחת מן האבנים הבונות את הצלעיות האלה הדו-הטעמתיות המרכיבות את השיר.

סימן נוסף מסימני המבנה הספרותי של "ישמח משה" הוא האקרוסטיכון. כל שני טורים פותחים באחת מאותיות האלף-בית באופן מכוון, ולכך לא שמו לב. הראשון שנתן לבו לכך היה מנחם זולאי המנוח, והמשיך ופיתח את הרעיון אהרון מירסקי זכרוננו לברכה: "ישמח משה" – י', "כליל תפארת" – כ', "לוחות אבנים" – ל'. אנחנו בתפילתנו אומרים בעצם 'שני לוחות אבנים', אבל בנוסחי הגניזה, הנוסחים הקדומים והאותנטיים, שמוצאם מארץ-ישראל, ברכה

זאת מופיעה בהיעדר המילה 'שני'. ואמנם, מדוע צריך לומר שני לוחות? היו בוודאי שניים, אבל הנוסח השירי החוסך במילים מסתפק בקיצור 'לוחות אבנים' ולא עוד. אבל מה משמעו של אקרוסטיכון י' – כ' – ל'? מסתבר שהשיר הזה, השייך לברכה האמצעית, הוא בעצם חלק ממערכת של תבנית גדולה יותר, משיר גדול יותר, שהייתה כתובה, כנראה, באקרוסטיכון, באופן שכל פסוק שלו פתח באחת מאותיות האלף-בית. ואם נעשה אכן את החשבון השלם, ונניח על-פי הסימטריה של התבניות האלה שגם הברכה הראשונה הייתה מורכבת משלושה דו-טורים דומים באקרוסטיכון אלפביתי, נוכל לשחזר טכסט בהיקף של שלוש האותיות הראשונות באלפבית א', ב', ג'; והברכה השנייה החזיקה לפי אותו חישוב את האותיות ד', ה', ו'; והברכה השלישית, ברכת "האל הקדוש", הייתה כתובה ב- ז', ח', ט, וכך הגענו לברכה הרביעית: י', כ', ל'. נמשיך את האלף-בית ואת התבנית המלאה ונגיע בדיוק למבנה של פיוט קדום במתכונת מורכבת הנקראת שבעתא, והמורכבת משבעה חלקים. אלה מלווים את תפילת השבע השבתית ומתפרשים באופן סימטרי על פני כל ברכה וברכה באופן מדויק ומסודר.

"ישמח משה במתנת חלקו", סידור
תפילה, הוצאת קורן, תש"ס.

**אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ, וְקְדוּשִׁים בְּכָל יוֹם יְהִלְלוּךָ סֵלָה.
בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ. בַּשַּׁבָּת שׁוֹבָה: הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ.**

**יִשְׁמַח מֹשֶׁה בְּמַתַּנַּת חֲלָקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ
כְּלִיל תְּפִאֲרֹת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ לוֹ בְּעֶמְדוֹ לִפְנֶיךָ עַל הָרַם סִינִי
וְשָׁנִי לִלְחֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ**

**וְשִׁמְרוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם
בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעַלְמָא כִּי־שֵׁשֶׁת
יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ:**

"ישמח משה" הוא לאמתו של דבר שריד של שיר קדום שנעלם. אמנם אין לנו אף שריד מחלקיו האחרים, ורק החלק המרכזי שלו הוא שנשתמר כאן בתוך התפילה, אבל אין ספק בקדמותו. ואכן הוא משמש עד ימינו בכל העדות. יש פיוטים רבים וטכסטים שיריים שונים המפארים ומלווים את התפילה והם מיוחדים לעדה אחת מן העדות השונות. כך יש פיוטים שאומרים התימנים, יש פיוטים שאומרים יהודי צפון אפריקה, יש פיוטים ספרדיים ויש אשכנזים, אבל "ישמח משה" כולל ומקובל. ואין למעשה סידור תפילה שאין בו "ישמח משה", והדבר מלמד שהטכסט הזה נכנס כנראה בתקופה קדומה מאוד, לפני שנתגבשו מרכזי היהדות הגדולים, גלויות היהודים השונות. ישמח משה הוא לפיכך חלק מהאוצר הקדום המשותף לכול, כמעט כמו תפילת הקבע. אבל מצב זה לא נתקיים לאורך הדורות כולם.

העדות הראשונה לטכסט זה הידועה לנו מן הספרות, היא מציטוט בשם רש"י, שהיה בעל חוש לשוני דק, ואשר הרגיש באופי הפייטני של "ישמח משה". רש"י שאל לכן בתמיהה: "מה הקשר בין שמחתו של משה לבין יום השבת?", הוא הסיק את המסקנה והחליט לא לומר את "ישמח משה". הדבר נזכר בספר המנהיג שכתב אברהם בר נתן הירחי לפני כשמונה מאות שנה. תחת "ישמח משה" היה רש"י אומר "אתה בחרתנו... ויתן לנו ה' א-לוהינו שבתות למנוחה" וכו', ממש כמו בחגים. רש"י הרגיש על פי הבחנים השליליים שלו ש"ישמח משה" אינו שייך לתפילה האותנטית, שהרי אין בו לא בקשה, ולא שבח משבחי האל, ומצד שני יש בו איזה שבח זר – שבחו של משה.

אפשר לשאול: מדוע באמת נכנס שבחו של משה לברכה הרביעית בכל שבת? והרי אין ישמח משה נאמר ביום מתן תורה, או ביום מיוחד אחר שזכרו של משה צריך לעלות בו. אבל מסתבר שגם כאן מתנהג "ישמח משה" על פי חוק מחוקי התבנית הקדומים של התפילה המפויטת. הפיוטים העתיקים אכן מקיימים קשר קבוע בין כל ברכה מן הברכות שבשמונה עשרה ובין אב אחד מאבות האומה. ניתן לעמוד על כך גם בימינו בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים הנהוגות אצל האשכנזים. הברכה הראשונה בתוך הקרובות מדברת בעניינו של אברהם אבינו, האב הראשון. הברכה השנייה, "מחייה המתים", עניינה לפי המדרש יצחק. הברכה השלישית – יעקב, ואחר-כך משה, אהרון, דוד ושלמה. היצירה הקדומה שהייתה בנויה משבעה חלקים באקרוסטיכון אלפביתי מסודר, הייתה ערוכה לפי הדמויות הגדולות והמקובלות של האבות שהרכיבו את תכניה של כל ברכה. אברהם, יצחק, יעקב, הברכה הרביעית משה, ממש כמו לפנינו בתפילת "ישמח משה", ואחר כך אהרון, דוד ושלמה לשלוש הברכות האחרונות. שבעתא בתבנית הזאת אכן נתקיימה בסידור רב סעדיה גאון המפורסם.

לפי השחזור המחקרי הזה הצלחנו להחזיר, ובעצם לבנות מחדש, תפילה מפויטת שהייתה בשימוש בזמן קדום כחלק מסידור התפילה, ונבלעה בתוכו לבלי הכר. מתאים היה שכיום, כאשר מדפיסים את סידור התפילה, ידפיסו את "ישמח משה" כך (כמודפס בעמוד הבא), בתבניתו השירית, כדי שתהיה תבניתו הספרותית שקופה, וכדי שנוכל להתפלל בו על פי הריתמוס הפנימי היפה שלו.

מסתבר שהשיר הזה אינו בודד בעניינו ובמועדו. במחקר ידועות תפילות שונות שהיו מקובלות בעבר במנהגים שונים בחזרת הש"ץ, ונבלעו בסופו של דבר בתפילת הקבע או אף נפלטו לחלוטין מן המנהגים. החלוקה הגדולה של המנהגים בתקופה הקדומה הייתה זו שבין בני ארץ ישראל ובני בבל. בגניזה הקהירית נתקיימו כמובן הרבה מאוד טכסטים מן הקהילה הארץ-ישראלית שנאלצה לגלות מן הארץ עם הכיבוש הצלבני, ובנתה בקהיר קהילה מפוארת. בסופו של דבר, הודות לאקלים היבש של קהיר נשתמרו במקרים רבים כתבי היד שלהם. לפי אחת ההערות שייכים לעולם הליטורגיה בערך 40% מרבע מיליון קטעי הגניזה. רבים מסידורי התפילה הקדמונים האלה משקפים את נוסח ארץ ישראל, שהיה מקובל בקהילות שחיו בארץ ישראל, והיו מטפחות את הספרות המיוחדת למכורה הארץ ישראלית: אגדה, שירה ופיוט. ארץ ישראל נתברכה בשפע גדול של פייטנים ויוצרים, שאת שמות חלקם בלבד אנו יודעים כיום. רובם, כמו בעל "ישמח משה", אין אנו יודעים את שמותיהם. הם חיו כנראה לפני התקופה שפייטנים דאגו לחתום את שמם ביצירותיהם. הראשון מביניהם שנודע לנו בשמו אף על פי שלא חתם את שמו ביצירותיו, הוא הפייטן יוסי בן יוסי, שהמלכויות, הזיכרונות והשופרות שלו נאמרות אף בימינו בראש השנה.

"ישמח משה" הוא בוודאי אחד מן הטכסטים הארץ-ישראליים האוטנטיים, תפילה ארץ ישראלית קדמונית מתקופת הפייטנים האנונימיים, שהיו פוריים מאוד, והשפיעו על עבודת הקודש בתרומות החשובות שתורמו לסידור התפילה, ונעלמו ואף נתעלמו מן העין. בתוך סידור התפילה שלנו נשתמר, אם כן, באופן מפתיע קטע קטן כזה מתוך תפילה קדמונית.

גם את "תיכנת שבת" שאנחנו אומרים במוסף ניתן לראות כחלק ממערכת כזאת של עמידה מפויטת שהקיפה את כל שבע הברכות של עמידת המוספים:

תיכנת שבת / רצית קורבנותיה

ציוות פירושה / עם-סידורי נסכיה

הברכה כולה כתובה באלף-בית הפוך, מן הסוף להתחלה, בסדר תשר"ק. גם זה מבנה מרובע, או ביתר דיוק מבנה של דו-טורים בנויים בשתי הטעמות, שתי הטעמות, שתי הטעמות, שתי

[ד] ברכת קדושת היום

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמִתְנַת חֶלְקוֹ, כִּי עָבַד נַאֲמָן קִרְאָתָּ לּוֹ,
כָּלִיל תִּפְאָרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ לּוֹ, בְּעֶמְדוֹ לִפְנֵיךָ עַל הַר סִינַי,
וְשָׁנֵי לַוַּחֹת אַבְנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ, וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת,
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ:

שמות לא, טז-יז

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת,
לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:
בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֹלָם,
כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ:

וְלֹא נָתַתּוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת,
וְלֹא הִנָּחֳלָתוּ, מִלְּכֻנּוֹ, לְעוֹבְדֵי פְסִילִים,
וְגַם בְּמִנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עַרְלִים,
כִּי לְיִשְׂרָאֵל עָמְדָה נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה,
לְזֹרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בְּחֶרֶת.

יִשְׁמְחוּ בְּמִלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹדְאֵי עֲנֵג.
עַם מְקוֹדְשֵׁי שְׁבִיעִי,
כֻּלָּם יִשְׁבְּעוּ וַיִּתְעַנְּגוּ מִטוֹבָךָ,
וּבְשִׁבְעֵי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדְשָׁתוֹ,
חֲמִידַת יָמִים אוֹתוֹ קִרְאָתָּ,
זִכָּר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה נָא בְּמִנוּחָתֵנוּ,

הטעמות. ניתן, כמובן, לשאול: למה תשר"ק? מי יכניס לנו פתאום בתוך הברכה הרביעית פיוט שמתחיל ב-ת', למה לא יתחיל ב-א'? נניח בנוסח 'אתה ביררת' / גם דיברת' וכן הלאה. אבל נדמה שלאחר שאנו מבינים את המבנה של השבעתא "ישמח משה", המגיעה בברכה הרביעית לאות י', לא יקשה עלינו לשחזר גם את התבנית של השבעתא למוסף. הפייטנים אכן היו נוהגים בדרך-כלל לפתוח כל שיר מפויט באות א ולחתום כמובן בת', ולאחר שחתמו באות ת, נהגו לשרשר מכאן את החטיבה הבאה ולפתוח אותה באותה אות, בת'. אלא שאם תעשו את החשבון, תיווכחו לדעת שיש כאן שרשור שהתפשט במקורו על פני השבעתא כולה. הפייטנים התחילו ב-א', וכשהגיעו לאות ת, היו הולכים אחורה. וכך א' עד ת' במגן, ת' עד א' במחיה, א' עד ת' שוב באל הקדוש, והנה הגענו לברכה הרביעית, ברכת קדושת היום, ת' עד א': תיכנת שבת וכולי, כל התשר"ק.

אני מציע למעצבי סידור התפילה שידאגו להבליט בטיפוגרפיה שלהם את המבנה היפה של התפילות באופן שיקל על ההבנה והכוונה, וכך נזכה להתפלל מתוך כוונה פנימית ומתוך הבנה אמיתית של הריתמוס והצורה, ונזכה לגאולה השלמה. אמן.

שאלה מן הקהל: אני מדבר כנציג המו"לים והמדפיסים, מסתכל על מה שאתה מציע לפנינו, ואומר: ישמעו אזניו את מה שפיו מדבר. אני רואה כאן, בוא ננסה את זה לא בהתאמה, בוא נקרא לזה A-B-C-D.

פרופ' יוסף יהלום: מה מוסיף לך השימוש באלפבית הלטיני? אתה רוצה להגיד א', ב', ג', ד'? **השואל:** אני מציע שנראה את "ישמח משה" בתור היגד A-B-C-D. שתי הטעמות, שתי הטעמות, ולכן המבנה המרובע צריך להיות בשורה אחת וזהו. ההיגד הוא היגד אחד. תסתכל על פעלים כמו מה שאנחנו קוראים "אשרי". "ארוממך א-לוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד", כאן נגמרה שורה, כי ההיגד הוא היגד של שורה, כאשר זה שני צלעות. זה בדיוק מה שצריך להיות כאן. "ישמח משה במתנת חלקו, כי עבד נאמן קראת לו", שורה אחת. עכשיו רווח. ואתה עשית את זה שורות קטנות.

פרופ' יוסף יהלום: אני מדבר כמדפיס המבקש להבליט למען המתפללים את המבנה והתוכן.

השואל: כי ההיגד הוא היגד של שורה שלמה.

פרופ' יוסף יהלום: אבל תראה, מה תעשה עם -

אל אדון / על כל-המעשים

ברוך ומבורך / בפי כל נשמה

במקום שכל טור יש לו אקרוסטיכון משלו, וכך הוא נדפס גם בסידור רינת ישראל? התבנית

הזאת גם הולידה בסופו של דבר את פיוטי ה'עשיריה' המפורסמים של הפייטן ינאי הכתובים דרך קבע בעשרה דו-טורים החתומים באותיות האקרוסטיכון א'-י' בלבד. גם הם כתובים כמו 'אל אדון' במתכונת של עשרים טורים, והיו ראויים בוודאי לאלפבית מלא (עם ש', ת' מחוץ לחשבון), אבל אינם מקבלים אותו לעולם. מה שנתקבע הוא ההיקף והמתכונת, לא האקרוסטיכון.

השואל: באמת כך הדפסתי, כך זה מופיע בספר שלי. אם יעיין כבודו.

פרופ' יוסף יהלום: לא ידוע לי שהדפסת סידור. אתה הדפסת סידור?

השואל: אנחנו נדפיס, אם ירצה ה', אנו ובנינו אחרינו. זאת לא השאלה אם הדפסתי או לא. אתה אומר "כזה ראה וקדש", אז אני שואל מדוע כזה ראה וקדש? אנחנו צריכים לקבל הסבר שאם יש כאן י, כ, ל, כאשר לא היית מוציא את זה בשורה אחת, היית טועה גם מבחינת ההיגד עצמו, כי כל שורה היא היגד עצמאי, וגם הסדר לא היה ברור. זה הכל.

תגובה מן הקהל: לא היה ברור, כי אז לא היה ברור שיש פה ארבע צלעות.

מגיב אחר: אז זה היה ארבע צלעות לכל שורה.

פרופ' יוסף יהלום: אני רוצה להביא דוגמה נוספת שמחזקת את הטעון שלי מברכת 'אשר הניא' שליוותה במקורה את קריאת המגילה בפורים:

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם

אשר הניא / עצת גויים

ו-יפר / מחשבות ערומים

בקום עלינו / אדם רשע

נצר זדון / מזרע עמלק

במקרה זה אין עצמאות תחבירית אפילו לדו-טור השלם, כי אם לצמד דו-טורים בלבד. ואגב זה טיפוסי גם לעשירייה של ינאי. מה יועיל במקרה זה הסידור של כל דו-טור בשורה לעצמו? נדמה שההזחה הקלה של הטורים הזוגיים יכולה להספיק לשם ההבלטה של העצמאות הפרוסודית של כל דו-טור לעצמו. וראה גם בהמשך של 'אשר הניא':

כראות מרדכי / כי-יצא קצף

ודתי המן / ניתנו בשושן

לבש שק / וקשר מספד

וגזר צום / וישב על-האפר

השואל: אני מביע את דעתי רק על הקצב המרובע, במקרה זה – זו שורה אחת.

פרופ' יוסף יהלום: אתה צודק מן הבחינה ההיסטורית של התפתחות הצורות האלה. התקבולת המקראית אכן הולידה בהמשך דרכה את תבנית הסימטריה הזוגית ואת המבנים הדו-טוריים הנחלקים בתוכם ומתוכם. אבל בשלב של 'אל אדון' עדיף להציג את הדברים בשני טורים.

השואל: כי אתה עצמך קורא לזה מרובע. אז שהמרובע ייראה, מדוע עליך לבוא ולפרש לנו? כל רעיון הטיפוגרפיה הוא שעצם עיצוב הטכסט מהווה את הפרשנות שלו. תן לנו את זה בצורה של הטכסט שורה, עוד שורה, עוד שורה, ויהיה ברור שיש כאן קצב מרובע מצד אחד, וקצב אקרוסטיכוני מצד שני.

פרופ' יוסף יהלום: תראה, זה לא משנה, על כל פנים ברור שהצורה תובלט בצורה זו או אחרת, וממיני או מינך תסתייע שמעתה ונזכה לסידורים מודפסים באופן מאיר עין.